

Moeting fan de Frije Friezen by de Upstalbeam

Sytze T. Hiemstra

Better net te witten wie it feit dat ús eigen Fryske politika Jannewietske de Vries op tiisdei, 14 juny 2011 yn har funksje as Fryske deputearre in taspraak hold by de Upstalbeam yn Auerk-Rahe (Dútsk: 'Aurich' yn East-Fryslân yn Dútslân) in novum. Genôch reden om dêr yn *Swingel* omtinken oan te jaan. Alle Friezen út Nederlân en Dútslân wiene útnoege foar it 'Treffen der Freien Friesen am Upstalsboom' op de tiisdei nei Pinkster. En dan is ús Jannewietske grif net de minste! Mar ek de boargemaster fan de stêd Auerk, Heinz-Werner Windhorst, spile net swak by. Boppedat waard it gehiel opfleure troch it opsizzen fan ferskes en troch sjongerij fan de lytskes fan – hiel tapaslik – it bernedeiferbliuw ('Kindertagesstätte') *Upstalboom* út Auerk.

By de kuier fan it parkearplak nei de Upstalbeam yn de bosk, de jûns efkes foar seizen, waarden wy (Anton van der Ploeg, in nije meiwurker fan de Fryske Rie, en ik) beselskippe troch in mânske ploech East-Friezen. In grut part fan harren protestearre 'kalm en bedaard' mei omheech stutsen protestbuorden tsjin in nije grutte ferkearsdyk. Dy soe flak by it histoaryske 'thing'-plak fan de Friezen lâns komme te lizzen. Sa'n wei soe de rêst fan dat stee dus foargoed fersteure. Sadwaande harren hertegjalp: Keine B210n. In espeltsje bekende gesichten (politisy en bewegingslju) út Westerlauwersk Fryslân folge ek it bekende en bewende paad nei de piramide. Dat ploechje hie om my wol wat grutter wêze mocht.

Us deputearre waard troch foarsitter Arno Ulrichs fan 'Friesisches Forum' oankundige as 'Ministerin für Finanzen, Kultur unde Tourismus in der niederländischen Provinz Fryslân', krekt as wie Fryslân in 'Bundesland', mar dan yn Nederlân. As it wier wie, dan soe de provinsje nochal wat mear foech hawwe moatte op ûnderskate mêden. Wy hoopje der mar op yn de takomst! Der is wat beweging fandatoangeande, al is it mar in bytsje en giet it stadich. Yn alle gefallen is de Upstalbeam net in ferkeard plak om as 'frije' Friezen oer sokke ambysjes te redendieljen.

Us 'ministerinne' hat as bestjoerster grif in net sa wenstige kombinaasjes fan taken yn har portefúlje, ornearre Ulrichs, mar soks hoecht net ferkeard út te pakken foar taal en kultuer as men tagelyk oer it jild giet. Taal en kultuer kinne net sûnder foldwaande oerheidsstipe bestean bliuwe. En dat mei op sa'n histoarysk, midsieusk plak ek wolris útsprutsen wurde.

Yn East-Fryslân is it Frysk ommers foar it grutste part al weiwurden. De oarspronklike taal fan East-Fryslân wie it East-Frysk. Hjoed-de-dei is allinnich yn in pear doarpen yn Sealterlân it Sealterfrysk oerbleaun. Nei de Midsieuwen krige it saneamde 'plat' (Platdútsk), in Leechsaksyske tongslach, hieltiten mear betsjutting en taalmacht yn East-Fryslân. Om 1700 hinne is der yn it Harlingerlân noch Frysk praat. It Frysk fan it waadeilân Wangereach, it Wangereagersk, is yn 1950 útstoarn.

De Upstalbeam

Yn de tolfte ieu begûnen de gearkomsten by de Upstalbeam. Dêr kamen de Friezen út de sân frije Fryske seelannen, de Fryske lânsgemeenten, alle jierren krekt bûten Auerk byinoar om rjocht te spreken en mienskiplike besluten te nimmen. Yn de fjirtsjinde ieu waarden foar 't lêst gearkomsten by de Upstalbeam holden. Dat hie ûnder mear te krijen mei de pest en mei stoarmfloeden. Mei it weiwurden fan de Upstalbeam ferdwûn ek it feodale systeem yn East-Fryslân. Ferskate haadlingen ('hovedlinge') krigen de sizzenskip oer lytse gebieten. Tenei hiene de haadlingen de macht yn East-Fryslân.

Yn 1156 kamen de Friezen foar de earste kear gear by de Upstalbeam. Yn de ieuwen dêrnei bleau Fryslân taalkundich ien gebiet, de taal fan doe wie it Aldfrysk. Yn dy tiid waard der net allinnich fan de 'sân frije Fryslannen' praat, mar it waard ek *opskreaun*! Neffens it Emsinger rjocht

wie der boppedat in soarte fan *militêr* gearwurkingsferbân.

De oerkêsten fan alle Friezen

Dit binne de oerkêsten fan alle Friezen: *Thit send tha urkera allera Fresena.*

Foarst, dat hja ien kear yn it jier op de tiisdei yn de pinksterwike by de Upstalbeam gearkomme sille en dat hja dêr alle rjochten besprekke, dy't de Friezen oanhâlde sille. As immen in better rjocht wit, moatte hja it minder goede opjaan en it bettere folge.

Theth forme, theth hia gaderkome enes a iera to Upstelesbame a

tyesdey anda there pinxstera wika and ma ther eratte alle tha

riucht, ther Fresa halde skole. Jef aeng mon eng bethera wiste,

theth mathet lichtere lette and ma theth bethere helde.

It twadde kêst: as ien fan de sân seelannen troch de wapene ridders út it suden of troch de striders út it noarden ferwoastge wurdt, sille de seis it sânde helpe, sadat it like sterk bliuwe sil as elts oar seelân.

Thiu othere kere: ief there soghen selonda aeng vrherath vrde

auder fon tha suther sareda ridderum jeftha fon northeska

wigandum, theth tha sex tha soghenda hulpe, theth hit alsa wel

machte sa there sexa hoc.

In oar foarbyld fan Aldfrysk rjocht is it Brookmerbrief. Yn it jier 1327 krige Appingedaam stêdsrjochten fan it Upstalbeambûn.

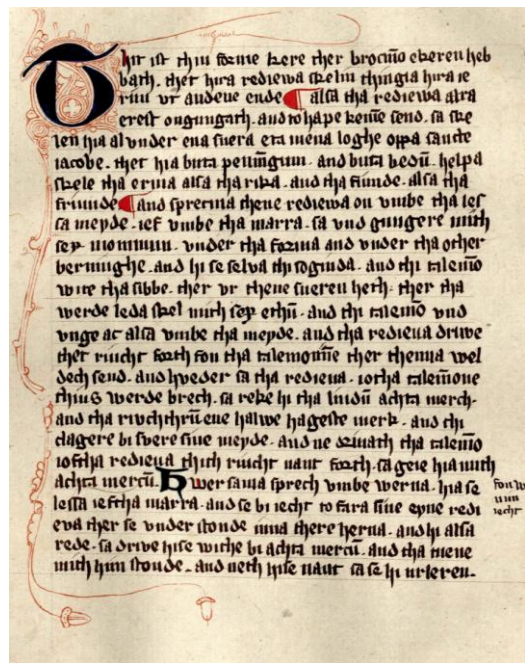
It Brookmerbrief

It Brookmerbrief is in 13^e-ieusk rjochtboek fan de *brocmani*, de ynwenners fan it *Brookmerlân* om Auerk hinne. It is in wiidweidige Fryske rjochtsboarne fan it rjochtsysteem, dat basearre is op 'e wil fan it folk. Yn 't Brookmerbrief is beskreaun, hoe't de politike en rjochtljke macht by in amtner lei, dy't alle jierren keazen waard, de saneamde 'redjeven' (konsul, riejourwer).

Healwei de 14de ieu is de tiid fan de frije lânsgemeenten foarby; it selsbestjoer dêrfan funksjonearre net langer. De bestjoerlike ienheid bleau yn wêzen, en troch it ferbod fan it brief om stiennen huzen ('stinzen') te bouwen, wie der net folle kâns mear om lokale hearskippijen te foarmjen. Sa bleau it feodalisme (liienstelsel) yn East-Fryslân ûnbekend.

Troch de Cirksena's waard letter it *Emsinger Rjocht* baas, dat foar Edzard de Grutte de grûnslach wie foar it East-Fryske Lân rjocht.

It Brookmerbrief is winliken de ienichste Aldfryske rjochtstekst dy't in 'echt' wetboek neamd wurde kin, en net in 'samling', in kompilaasje fan teksten, lykas oare Aldfryske rjochtsteksten. Der besteane hjoed-de-dei noch twa hânskriften fan, ien stiet yn it Nedersaksyske Steatsargyf ('Niedersächsisches Staatsarchiv') yn Aldeboarch (Oldenburg) en it oare yn 'e Nedersaksyske Dielsteatsbibliteek ('Niedersächsische Landesbiblithek' te Hannover.

Brookmerbrief

De wurden fan ús provinsjale ôffurdige, deputearre Jannewietske de Vries, passe grif yn boppesteand histoarysk ramt. Har taspraak wie trijetalich. Earst in wurdmannich yn it Westerlauwerske Frysk en it Heechdútsk. Doe gong ús 'minister' oer op it Ingelsk, as in soarte fan lingua franca, al bin ik der net wis fan dat alle East-Friezen dat wol sa goed neikomme koene. Hawar, de ynhâld wie besteklik. Dy jou ik hjir fierder yn in Frysktalige oersetting wer:

Deputearre De Vries oan it wurd "Hjir yn Aurich by de Upstalbeam kamen de frije Friezen út de sân Seelannen byinoar. Op de 'trede pinksterdei'. Hjir waard praat oer wat de Friezen mienskiplik oangie, rjocht sprutsen en frede sletten. In *alter fan de frijheid*, neamde Ubbo Emmius dit plak.

Net allinne de skiednis ferbynt de Fryslannen. De Fryske taal is in grut en ryk erfskip dat trochjûn wurde moat fan âlders op bern. Tige wichtich, want as âlders dat net mear dogge, ferdwynt de taal. Us foarâlden brûkten yn har ynternasjonale kontakten de taal. Yn in hieltyd grutter wurdend Europa wurde grinzgen dizzenich. En dat is in bedriging foar talen, benammen foar

de lytse talen. It Frysk heart ta dy bedrige minderheidstalen. Taal is in grutte kulturele rykdom dy't spitigernôch net altyd troch de sprekkers sjoen wurdt. It is dan ek tige wichtich dat se dêrfan oertsjûge wurde en dat âlders de taal mei sin oerdrage op harren bern. In goede behearsking fan de streektaal draacht by ta in gefoel fan ferbûnens en dêrmei wurdt de identiteit fan de befolking fersterke. En krekt út in sterk identiteitsbesef kriget in folk krêft.

Europa erkent it belang fan de rykdom fan minderheidstalen. Dêrom is it *Europeesk Hânfêst foar regionale talen of talen fan minderheden* opsteld. Wilens troch in grut part fan de lidsteaten tekene.

Ein maaie lies ik dat it *Noard-Frysk* en it *Sealterisk* slim bedrige wurde. De *Rie fan Europa* skriuwt yn in tige kritysk rapport oer de posysje fan dy minderheidstalen. Dútslân soe de ferplichtings fan it Hânfêst net goed neikomme. Mar in taal kin net troch in regear yn stân holden wurde as dy net fan ûnderen ôf droegen wurdt. It moat yn it foarste plak fan de sprekkers komme. Ik rop harren dan ek op: hoedzje en noedzje jimme lytse en kostbere talen!

De Fryslannen en it noarden ferbine, mar ek fierder oer de grinzen sjen. En dêr binne wy al drok mei dwaande en dat wolle we ek fierder útbouwe. *Netzwerk* is in koöperaasjeprojekt dat it Iems-Dollart-gebiet toeristysk op 'e kaart sette wol. Fia de *Ems-Dollart-Region* (EDR) binne al sûnt 1977 gâns grinskrusende projekten ta stân kommen. Ek fia *Interreg* wurdt al mear as 10 jier de gearwurking oer de grins hinne befoardere.

Wy hawwe ús provinsje Fryslân kandidaat steld om yn 2018 Kulturele Haadstêd fan Europa te wurden. In ambysje dy't in stik fierder rikt as allinne kultuer. It is in ekonomysk en maatskiplik programma dat him op fjouwer tema's rjochtet: *wenjen, wurkjen, learen en frije tiid*. Kulturele haadstêd behellet de befolking by de eigen libbenswrâld en ferbynt dy mei te ferlykjen Europeeske regio's. En dit hjirre is sa'n te ferlykjen regio. Kulturele Haadstêd is gjin barren dat op himsels stiet, mar in ûnderdiel fan in ûntwikkelingsproses op de lange termyn: it stimulearjen fan mear toerisme, it ferbetterjen fan it imago en in oantreklike regio foar studinten, kenniswurkers, wurknimmers en bedriuwen. Kulturele Haadstêd moat Fryslân sterker meitsje.

Fryslân hat alles wat in stêd ek hat: kulturele foarsjennings, opliedings, bedriuwen, winkels. Alles, mar dan sûnder drokte, fersmoarging en files. In prima 'stêd' om te wenjen, wurkjen, studearjen en mei in protte grien tusken al dy foarsjennings yn. Mear as genôch romte en ferskaat foar ferdiveadaasje

De ambysje *European Capital of Culture 2018* jout ús de mooglikheid om Fryslân oer de wrâld bekend te meitsjen en as ien sterke regio fierder te ûntwikkeljen. Fryslân hat in sterke eigen kulturele identiteit dy't it fertsjinnet om mei grutskens útdroegen te wurden.

Ik fyn it tige wichtich om de ferbinings tusken de âlde Fryske Seelannen op alle terreinen fan it libben te fersterkjen. Ik tink dat binnen de domeinen *ûnderwiis, kultuerbelied* en benammen ek *útwikseling* hiel wat dien wurde kin.

Op it mêd fan kultuer tink ik û.o. oan *Liet Ynternasjonaal*. Sûnt 1991 wurdt it Fryske songfestival *Liet* holden en sûnt 2002 bestiet njonken de regionale ferzje ek de ynternasjonale edysje. Dat wurdt alle jierren yn en troch in regionale taal organisearre. It súkses dêrfan is tige grut. It is net allinne wichtich om yn de eigen (lytse) taal te sjongen, mar dêrtroch ûntsteane der ek goede kontakten, begryp foar inoar en kennis oer inoars talen. It jout in positive triuw oan de minderheidstalen. Wy moatte ús as ien sterke regio yn Europa op 'e kaart sette. Dêr hawwe wy ek fier nei 2018 noch in soad oan. Ik rop jimme en alle Friezen op om dat op te pakken." It ferhaal fan ús deputearre waard besletten mei in sin yn it it Frysk en Dútsk.

Neipetear

Nei de besteklike wurden fan de deputearre koe der noch efkes neipetearre wurden yn in herberge yn de heine omkriten. Soks is fansels ek goed foar de Fryske grinskrusende kontakten. Wy troffen ûnder oaren Oebele Vries fan de Ryksuniversiteit Grins. Hy jout yn dy universiteitsstêd Aldfrysk en is somtiden mei in ploechje fan syn studinten by de Upstalbeam te finen. Dy moatte de histoaryske grûn fansels likegoed rûke as it heal kin.

Mar wy troffen ek in learares, Margret Aden, fan de Grundschule Wallinghausen. Hja woe graach mear witte fan ús trijetalige skoallen, ús twa- of trijetalige learmiddels en ús taalûnderdompelingsstratezjyen. It Fryske model fan de trijetalige skoalle as eksimpel foar oaren dus. Marget soe oankommende masters en juffers út har krite wol yn ús Fryslân op basiskoallenivo hospitearje (staaizerinne) litte wolle. Dat jout wer kânsen om de ûnderlinge kontakten te fersterkjen en konkreet stal te jaan oan *útwikseling* binnen it *ûnderwiisdomein*. Soks liket my (ek) in moaie ynfolling fan de wurden fan de deputearre.

Wy sille Margret troch ferwize. Wa't wat te melden of te bieden hat, kin kontakt mei har opnimme. It freegjen om mear kontakten kin in oantrún wêze foar jimme om takom jier ek nei de Upstalbeam ta te gean. 'Beweech' ris 'Frysk' oer de grins hinne. Soks kin de *Fryske Rie* net allinnich. Dwaan!

drs. Sytze T. Hiemstra is bestjoerslid Fryske Rie.